

pot, pa čeprav te lepote niso vsakomur enako dostopne. V čustvih globoki znajo tudi kot stilisti mnogo globlje vznemirjati kakor na stotine povprečnih in samo rutiniranih umetnikov. Kljub vsej sistematičnosti dela so vendar tudi zanje odločilni genialni domisleki in večkrat — sanje, v katerih v podobi nenadoma zaživi tisto, o čemer so dolgo razmišljali. Ne vemo, ali je resnična tista pripovedka o Newtonu, ki se mu je ob padajočem jabolku baje bliskovito porodila zamisel zakona o težnosti, natančno pa vemo, da je moderni kemik Kékulé prvič v sanjah zagledal prostorninski model molekule, stvar, ki je medtem prešla v splošno last znanosti.

Očitno zlepa ni bilo velike umetnosti brez mogočnih intelektualnih darov. Prav tako nikoli ni bilo velike znanosti brez velikih sposobnosti gledanja, čustvenega apercipiranja, mogočno razvite podzavesti. Res je, da je velika znanost zmeraj racionalna, da veruje v vzroke in učinke, velika umetnost pa ne zmeraj. Umetnost Maya-Indijancev ali pa — mnogo — romanske umetnosti moramo prištevati k na pol mitičnim aracionalnim umetnostim, ki vendarle na človeka učinkujejo skrajno sugestivno. Treba je pa še počakati in videti, ali bo v moderni umetnosti res prevladovala protirazumska in mitična smer, vsekakor v tej lastnosti podobna ekspresionizmu. Osebnó mislim, da ne bo zmagala — vendar je to poglavje zase.

Branko Rudolf

GLOSE IN KOMENTARJI

PISMO UREDNIŠTVU

Dragi tovariš urednik,

Nimam navade spuščati se v javno polemiko znanstvenega ali kulturnega življenja — nasprotnika navadno ne prepričaš o svojem stališču, somišljeniku pa tvoje izjave niso neposredno potrebne. Boljše je konstruktivno delo na problemih. Toda kot človek, ki se deloma še pečam z literarno kritiko in ki sem sam nekoč izdal zbirko pesmi, pripadajoč usodni generaciji, ki je prebila zaprta vrata in sodelovala pri osvoboditvi slovenskega naroda v narodnoosvobodilni vojni, naj si dovolim izjemo in dovôli mi jo tudi Ti. Izraziti hočem nekaj svojih pomislekov ob kritiki Vitala Klabusa, ki jo je objavila »Revija 57« na pesniško zbirko Ceneta Vipotnika, in — to moram povedati že kar na začetku — to kritiko in njeno objavo mislim tudi odkloniti.

Psihologija uči, da se pretirana stališča — domišljavost, zaverovanost vase, samodopadajenje, vzvišenost nad okolico — navadno izražajo v negativnih sodbah. In da so v liku mladostnika take težnje še posebno izrazite, v kolikor prihaja do situacij, v katerih so zanje tla ugodna. Seveda pa tak pojav ni omejen le na mladostno psiho; opazovati ga je mogoče v vseh življenjskih dobah v osebnem in tudi javnem življenju. Klabusova kritika je tipičen primer take »negativne sodbe«. Zanimiva je po svoji psihološki pogojenosti, v ostalem pa zelo skromna in, kar se tiče razumevanja poezije in celo samega poskusa, vživetj se vanjo, zares nepomembna in neogljená. Tako

rekoč od prve do zadnje besede je apriorna in deklarativna, ponekod učenjarsko vzvišena, drugod spet občutno vulgarna. Prav tista nesreča se ji je primerila, ki bi se je morala kritika najbolj izogibati, da je namreč prekosila samo sebe v zanikavanju in je postala zanikavanje zanikavanja, kritika lastne kritike. Prišla je v mejno situacijo. Tako se ni mogla uspešno spoprijeti s poezijo, ki je Centaver z božansko lepim in grozljivim obrazom hkrati, neulovljiv, neprijemljiv Proteus, ki se nenadoma uresniči v nadvse precizni in absolutno popolni obliki poustvarjene nature. Tu se zlivata človekovo bistvo in bivanje v tako skladno celoto, da se zdi, da je dialektično nasprotje, ki ga ugotavlja filozofija, v umetnosti že apriorno rešeno. Seveda je to samo videz in šele neka nenavadna sinteza umetniške oblike, motiva in ideje bi mogla postati izhodišče za take fenomene višje stopnje. Tudi umetnost je navadno še ujeta v igrō teze in antiteze, v videz, v pojavnost.

S tem hočem reči, kako zapletena so vprašanja poezije in posebej lirike in kako nehvaležne so naloge kritikov. Klubus za vse to kakor da nima posluha. V liriki ne vidi Centavra, kvečjemu pohlevnega konjička, ki ga lahko kritik drži na svojih zamršenih vajetih. In vendar je poezija Ceneta Vipotnika prav zaradi neke svoje zelo dragocene lastnosti — namreč težnje po precizni in umirjeni podobi — laže razumljiva, kakor bi bila kaka hermetična poezija najnovejše dobe. Od ekspresionizma se je slovenska lirika v tridesetih letih začela naglo odmikati in to odmikanje je doseglo svoj skrajni realistični rob s Klopčičevo zbirko. Nekateri drugi pesniki so se pod vplivom poezije Baudelaira, Valéryja in drugih Francozov sicer tudi poslovali od ekspresionistične poetike, a na docela »preprosti« realizem Klopčiča niso pristali. Tako so se formirale štiri pesniške osebnosti, ki so za stanje slovenske poezije tik pred vojno tako značilne: od starejših Anton Vodnik — še najbolj blizu ekspresionizmu in Rilkeju — in Božo Vodušek, od mlajših Cene Vipotnik in Jože Udovič. Od tod izvira Vipotnikova forma. Vsebina pa je pri Vipotniku zanesljivo in pretresljivo zrelo časa, ne »mrliški naturalizem«, kot misli Klubus, temveč silna prizadetost in groza pred nečim, kar se z vso neubranljivostjo pojavlja pred družbo in človekom, pred slovenskim narodom in njegovim pesnikom. Toda pesmi, kakor so »Rakek 1940«, »Bedna pesem«, »Reka ponikalnica«, s tem, da so pretresljivi simboli časa, ne izražajo samo njegove stiske, ampak tudi vero in upanje. Kajti »zamolklo žene v mraku ozimina«. Zelo redki so v naši liriki tudi intimni, topli toni, s katerimi se pesnik rešuje iz vsesplošnega potopa grozot vojne. Nenavaden je njegov upor proti zatiranju, za kar najde zaveznike pri kozmičnih silah. Iz mračne predvojne poezije sevajo zdaj v tem drugem delu bliskavice nove luči, omamne, vseodrešujoče svobode, kakor Florestanova vizija. Tudi v tretjem delu žene pesnika njegov ukaz v novih situacijah življenja, da se dalje izpoveduje in to izpovednost oblikuje v vedno novih podobah. »Ukaz je tak, da nikdar ne počije perut vzletavajočega duha.« In kar Klubus navaja kot omedlno, baročno in po njegovem neokusno podobo, navajam ponovno kot mogočno, zares prvinsko in zares slovensko prapodobo:

Angela strašnega udarijo peruti
in večnosti zavezne silna lesa —

Ne bi se spuščal dalje v analizo Vipotnikove poezije, ker so o njej že govorili in bodo gotovo še govorili obširneje drugi. Ne mislim ji tudi pisati slavospevov. Morda bi res bilo prav, če bi se pesnik spoprijel s svobodnim

verzom kakega Lorce, ki je zdaj tako v modi pri poklicanih in nepoklicanih. Toda kdo bo predpisoval pesniku, kako naj poje! Tako početje bi bilo nesmiselno. Pesnikov talent je lahko samemu sebi največji sovražnik, lahko pa je tudi čarodejno zdravilo, ki mu pomaga kot Feniksu zmeraj znova vstati z grmade, ki si jo sam zgradi. Eckermann pa najbrž res ni razumel docela Goethejeve izjave o Byronu, da »mora biti človek zmeraj znova razdejan«.

Vsekakor mi boš potrdil, dragi tovariš urednik, da čutiš v mojem načinu obravnave kontrast Klabusovemu. Klabus je očitno brez občutka in smisla za višje organizirane forme duha, kakršna je tudi poezija. Ker je to njegova osebna stvar, bi bilo do tod vse v redu. Njegova »kritika« bi bila nezanimiva za naše konkretno kulturno stanje. In midva bi lahko rekla kot Dante in Vergil ob izgubljenih v prvih, začetnih krogih pekla: Non ragionam di lor, ma guarda e passa. Toda ta pekel sega po mojem globlje in nekje globlje proti dnu se razkrivajo težji grehi. Način Klabusovega pisanja namreč ni domišljjav samo v nekakšnem akademskem smislu, ampak je docela neakademsko aroganten in v svojem tonu skrajno nekulturen. Kako si zamišlja krog »Revije 57« in posebej njeno uredništvo svoje poslanstvo kritične, a vendar humanistične generacije, če dopušča v svoji reviji tako alienacijo humanizma? Kakšna je tista perspektiva slovenske kulture, ki potrebuje takih načinov, da se bo uveljavila, in ki nam jo revija v svojih esejih dokaj odločno vsiljuje? Nasprotje med izjavami in dejstvi je preveč očitno, da bi moglo biti neodgovorno in slučajno. Na vsak način je potrebno, da iz našega kulturnega življenja tak način obravnavanja resnih problemov čimprej izgine. Prepričan sem, da se z njim celotna »kritična generacija« ne strinja, želeti pa bi tudi bilo, da bi ga odklanjala katerakoli stilna ali tudi drugačna skupina. Govekarski način pisanja je še toliko bolj čuden, če ga uporabljajo mladi ljudje. Mladosti je mogoče vse odpustiti. V njeni zavidanja vredni enostavnosti pogledov tiče sijajne obljube in nad njo sije zvezda ustvarjanja še v povsem novem ognju, nemogoče pa je vsiliti mladosti — mladost, če jo je že razjedla aroganca, cinizem in mržnja. Upam vendarle, da je pisanje Vitala Klabusa bolj poza kot izraz premišljene in izdelane duhovne podobe. Vsekakor pa objektivna odgovornost in krivda uredništva »Revije 57« ostane.

Majhno pripombo imam še ob koncu! Lastim si moralno pravico, da krog »Revije 57« ne odkloni površno mojega protesta, ker je gotovo, da skušam razumeti nove pojave v slovenski literaturi in da skušam v umetnosti zmeraj najti in doživeti njen neortodoksni, neulovljivi »nekaj«. To pa bi konec koncev morali delati mi vsi.

Ljubljana, 7. novembra 1957.

Lepo Te pozdravlja, dragi tovariš urednik,

Tvoj stari

Jože Kastelic